

Mielikuvia tulevaisuuden kirjastosta - käyttäjän näkökulma

*Puheenvuoro kirjastoalan tulevaisuusseminaarissa
”Kirjastovoima olkoon kanssasi - bibliotekskraft vare med dig”
Helsingissä 5.10.2011 / Mikael Bök book@kaapeli.fi*

Kirjastovoima – pidän tästä sanasta. Mielestäni kirjasto onkin paitsi kirjasto myös poliittinen voima. Tai oikeastaan yhteiskunnallinen voima, mutta voidaanko kuvitella yhteiskunnallista voimaa, jolla ei olisi myös poliittista voimaa?

Minulle annetussa otsikossa on sana, jota haluaisin muuttaa. Esitän mielihyvin *mielikuvia tulevaisuuden kirjastosta*, mutta en kovin mielelläni *käyttäjän* näkökulmasta. Tahdon näet olla enemmän kuin käyttäjä, haluan olla *jäsen*. Tämä toive liittyy suoraan kysymykseen kirjaston yhteiskunnallisesta voimasta tai – mikä on ero? – kirjaston vallasta. Kun kerran kaavailemme kirjastolle voimaa ja valtaa, on meidän myös puhuttava organisaatiosta ja kun kerran puhumme organisaatiosta puhumme kai mieluummin jäsenistä kuin käyttäjistä?

Kirjasto mielletään yleensä palveluksi ja kansalainen sen käyttäjäksi. Kun kerron haluavani olla kirjaston jäsen, tarkoitan, etten miellä tulevaisuuden kirjastoa palveluksi? En, sillä kirjastolaitus voi käsittääkseni olla *sekä* palvelu *että* mahtava organisaatio. Vertaa oikeuslaitos – oikeuslaitoshan palvelee kansalaisia, kansalaiset voivat sen kautta hakea oikeutta, he voivat siis käyttää oikeuslaitoksen palveluita. Mutta samalla oikeuslaitos on oikeusvalta, yksi kolmesta valtiovallasta lakia säättävän ja toimeenpanevan vallan rinnalla.

Siinä se tulikin melkein jo sanotuksi: tulevaisuudessa kirjastosta tulee neljäs valtiomahti. Tai, lyhyemmin ja ytimeikkäämmin. Tulevaisuuden kirjasto on valtiomahti.¹

Tämä oli puheenvuoroni ensimmäinen osa. Toisessa osassa yritän vastata kysymykseen: mitä pitää tehdä jotta kirjastosta tulisi valtiomahti? Tai oikeastaan kysymys kuuluu: mitä pitää tehdä jotta kirjastosta tulisi *globaali* valtiomahti? Uusi vallanjako ei näet voi toteutua vain yhdessä maassa; kyse on globaalista tasavallasta ja demokratiasta ja siis *maailmanvallan* uusjaosta.² Tämän uusjaon täytyy kuitenkin *alkaa* jossakin – muutoshan ei voi tapahtua kaikkialla samanaikaisesti! Meidän ei kuitenkaan sovi odottaa, että jotkut muut jossakin muualla aloittavat, vaan eurooppalaisina meidän on syytä pyrkiä siihen, että Euroopassa säädetään ensimmäinen uusi perustuslaki, joka Montesquieun hengessä, kuitenkin Montesquieun kuuluisaa vallan kolmijakoa nykyaikaan soveltaen ja täydentäen, tunnustaa kirjaston yhteiskunnan neljänneksi valtiomahdiksi.

1 Vrt. kirjoitukseni ”Gamla och nya biblioteksvisioner”, Nya Argus 1-2/2010. (”Vanhat ja uudet kirjastovisiot”, Kulttuurivihkot 2/2010, suom. Elias Krohn.)

2 Vrt. esim. Heikki Patomäki ja Teivo Teivainen: *Globaali demokratia*. Gaudeamus: Helsinki, 2003.

Miksi ei vanha kolmijako enää riitä, mistä johtuu välttämättömyys täydentää Montesquieultä, Yhdysvaltojen valtiosäännöstä ja Ranskan vallankumouksesta perimäämme valtiokäsitystä? Se johtuu ennen muuta kolmesta suuresta muutoksesta: 1) joukkotuho-aseista, jotka ovat muuttaneet sodan ja politiikan luonteen; 2) Aasian, Afrikan ja Latalaisen Amerikan kansojen noususta kolonialismia ja imperialismia vastaan; 3) internetistä. Näistä kolmesta internet on se, joka välittömimmin, suorimmin koskee kirjastoa. Eikä internet ainoastaan koske kirjastoa, sillä internet ja kirjasto ovat loppujen lopuksi yksi ja sama. Toisin sanoen, internet *on* kirjasto.

Tämän ajatuksen voi ymmärtää *tietotekniikan* käsitteen kautta, sillä niin kirjasto kuin myös internet *ovat* tietotekniikkaa.

Voimme myös lähteä kirjastoihmisille niin tutun *kokoelman* käsitteestä. Internet, yhtä hyvin kuin kirjasto, on informaation ja tiedon kokoelma ja samalla myös dokumentaatiolaitos. Internet epäilemättä pakottaa muokkaamaan uudelleen ja kehittämään kirjastotieteen joitakin keskeisiä käsitteitä kuten esim. juuri 'kokoelman' ja 'dokumentin' käsitteitä, mutta se on on vain luonnollista, koska kirjastoa ja kirjastotiedettä ei missään tapauksessa sovi mieltää staattisiksi, muuttumattomiksi suureiksi.

Kolmantena lähestymistapana ehdotan, että vertaamme internetiä taloon, rakennukseen. Siten voimme ehkä helpoimmin rinnastaa mielikuvamme tulevaisuuden kirjastosta mielikuvaamme menneisyyden kirjastosta. Menneisyyden kirjasto on vain rakennuksessa, tulevaisuuden kirjasto on myös internetissä. Mutta internetkin on eräänlainen rakennus ja sitäpaitsi myös kirjaston perinteiset tilat ja rakennukset jatkavat olemassaoloaan. Ongelma on siinä, etteivät kirjastonhoitajat ole vielä asettuneet kunnolla asumaan uuteen taloonsa. He eivät ole ottaneet uutta rakennusta haltuunsa. He eivät vielä hallitse omaa domainiaan eli kirjastolaitosta, niin kuin tuomarit, juristit ja oikeusoppineet hallitsevat oikeuslaitosta.

Siirtykäämme nyt hetkeksi kaikkein yleisimmästä ja globaaleimmasta ajatusleikistä – ajatusleikistä, jonka nimi on ”mielikuvia tulevaisuuden kirjastosta” – suomalaisen kunnallispolitiikan paikalliseen ja konkreettiseen arkeen.

Kunnan *tietohallintopäällikön* virka on julistettu haettavaksi. Kuka sitä hakisi? Kenet siihen valittaisiin? Minä pyydän ja rukoilen, että te, hyvät kuulijat, katsoisitte itseänne peiliin ja näkisitte edessänne *information managerin* tai, sanalla sanoen, tietohallintopäällikön! Jos ette *ihan vielä* voi nähdä itseänne tuossa roolissa niin yrittäkää edes ajatella, että seuraajanne, joka tällä hetkellä vasta koulutetaan tulevaisuuden kirjastonhoitajaksi ja joka siis on tuleva teidän jälkeen, tulee *johtamaan* kunnan tietohallintoa.

Lupasin vastata kysymykseen, mitä pitää tehdä jotta kirjasto itsenäistyisi omaksi voimakseen ja mahdikseen. Päätän puheenvuoroni mainitsemalla kolme asiaa, jotka ovat mielestäni ajankohtaisia ja suorastaan akuutteja juuri yhteiskunnan nykyisessä syvenevässä taloudellisessa ja poliittisessa kiriisitilanteessa:

Kuituverkko eli tulevaisuuden kirjaston ja internetin infrastruktuuri. Vapauttakaa itsenne

teleoperaattoreiden, kännykkämyyjien ja muiden kamasaksojen kuristusotteesta.³ Ottakaa koko maata ja – yhdessä IFLA:n sekä muiden kansainvälisten järjestöjen kanssa – koko maailmaa kattavan kuituverkon rakentaminen omaksi asiakseenne. Tehkää fyysisistä kirjastorakennuksista fyysisen verkon hallinnan solmukohtia!

Vapaat ohjelmat eli tulevaisuuden kirjaston tietotekniikka. Nykyistä tilannetta luonnehtii kaksisuuntainen eli bipolaarinen mielialahäiriö. Toisaalta maan hallitus linjaa, että julkishallinnossa tulee käyttää tietokoneohjelmia ja -järjestelmiä, jotka perustuvat avoimeen lähdekoodiin.⁴ Toisaalta kunnalliset päättäjät linjaavat, että tietokoneisiin pitää asentaa Microsoftin ohjelmat ja Axiellin kirjastojärjestelmät. Ottakaa vihdoinkin ohjaket käsiinne, asentakaa tietokoneisiinne vapaat käyttöjärjestelmät ja perustakaa kirjastojärjestelmänne avoimelle koodille. Vapaata ja avointa yhteiskuntaa ei voi rakentaa monopoliyhtiöiden suljetulle softalle.

”Kirjasto puuttuu asiaan.” Tähän lauseeseen⁵ kiteytyy mielestäni ajatus, jota useat kirjastoihmiset ja kirjastotieteilijät ovat yrittäneen ilmaista niin monella eri tavalla – mainittakoon vain yhtenä esimerkkinä *Library 2.0*. Ajatuksen perustana ja lähtökohtana voi ja pitää olla jotain, mitä kirjastolla on ennestään. Sitä kutsutaan kirjastotoiminnan etiikaksi tai eetokseksi.⁶ Tässä vaiheessa voinkin todeta, että mielikuvani tulevaisuuden kirjastosta on lopultakin myös että kirjastosta tulee yhä enemmän sellainen miksi se on jo kehittynyt. *Plus ça change, plus c’est la même chose*.

Newyorkilainen kirjastotieteilijä R. David Lankes sanoo sen näin: ”kirjastoammattilaisten tehtävä on yhteiskunnan parantaminen helpottamalla tiedon tuottamista omissa paikallisyhteisöissään”.⁷ Pidän tätä määritelmää erittäin onniistuneena. Kehotan miettimään mitä tuo ”helpottaminen” eli *facilitating* oikeastaan voisi merkitä. Se voisi muun muassa merkitä paljon nykyistä aktiivisempaa asioihin tarttumista, ensinnäkin paikallisyhteisöissä mutta myös globalisoituvassa yhteisössä. *Denuklearisaation eli ydinaseriisunnan ja ydinvoimaloiden purkamisen, ts. jo tapahtuneen katastrofin*⁸ lieventämisen, tulisi olla yksi näistä kaikkia koskevista asioista.

3 Kuituverkko on ajankohtainen mm. Suomen maakunnissa. Vrt esim ”Sadan megan maakunta” (<http://www.satamegaa.fi/>) ja ”Finlandssvenskt fiberforum” (<http://bredband.selfip.net/forum/>) tai (englanniksi) <http://www.hindersby.net/English.Hindersby.net.html>

4 Kts. ”JUHTA suosittaa julkishallinnolle avointa lähdekoodia”, tiedote 23.2.2009. (<http://www.coss.fi/node/193>)

5 Lause kuuluu alunperin norjaksi ”Biblioteket tar saka”; vrt <http://bibliotekettarsaka.wordpress.com/>

6 Kirjaston ja kirjastotieteen etiikkaa selvitetään mm. teoksessa Elizabeth A. Buchanan and Kathrine Henderson: *Case Studies in Library and Information Science Ethics* (McFarland 2009).

7 Kts. Lankes, R. David: *Atlas of New Librarianship*. MIT Press 2011. Kirjaston tehtävä Lankesin mukaan: ”The mission of librarians is to improve society through facilitating knowledge creation in their communities”. Tarkemmin: <http://www.newlibrarianship.org/wordpress/>

8 Vrt. kirjoitukseni ”Katastrofen har redan inträffat. Från Hiroshima till Fukushima”, *Hufvudstadsbladet* 15.3.2011 (<http://blogi.kaapeli.fi/book/381>).